

Gymnázium, Ústí nad Orlicí
Český jazyk a literatura
Školní rok 2013/2014

ČÍTANKA UMĚLECKÝCH TEXTŮ
sestavená pro účely stylistického rozboru

Část třetí
Texty 67 - 102

(Kuře melancholik, Slezské písně, Stařec a moře, Bylo nás pět, Báječná léta pod psa,
Horalka)

67.

JOSEF KAREL ŠLEJHAR (1864-1914): KUŘE MELANCHOLIK (1889)

Ukázka 1

Ponejvíce čas svůj hošík trávil na dvoře mezi stodolami. Tam mu to bylo dovoleno. A měli-li přijít hosté, již tak často za mladé paní se dostavovali, tož jako se při takové příležitosti smejčí a poklízí, byl on nejdřív ze světnice zahrán. Avšak jim-li si odešel, někam na náves nebo mezi sousedy, hned byl za to trestán, že se toulá. Jedině ten koutek mezi stodolami a kůlnami byl mu dovolen a stal se mu celým světem. Začasté dlouho do noci zde meškával, a nikdo se po něm nesháněl, ani aby mu dal večeři, ani aby ho uložil do postýlky. Jediným soudruhem bývalo mu povržené kuře. Nediňte se, nesmějte se, byli-li jste dětmi. Obě ty bytosti povržené jako by pudem se našly. Pocítily, že mají něco společného, shledaly, že dostačují svým zájmům.

68.

JOSEF KAREL ŠLEJHAR (1864-1914): KUŘE MELANCHOLIK (1889)

Ukázka 2

Došlo to tak dalece, že již nesmělo ani bráti účasti na ochranné peruti kvočny, bylo hned vyštípáno. A co jeho druzi choulili se pod teplým tělem matčíným, uspokojeně se tam chrujíce a típajíce, ono samo přikrčilo se kdes ku zdi, smutno, hladovo, zimou se třesouc, s peřím rozčechraným, s přivřenýma očkama... jediné v dětské duši nepovšimnuté tyto výjevy zvířecího světa našly patřičného ohlasu. Nerozumělo sice přírodním zjevům, ale našly ohlasu jeho srdce. Řekněme toho ohlasu, jenž jest základem všeho lidského milosrdenství vůbec, jímž ujímáme se slabých proti silným a nedáváme jim zhynouti, protože slabí jsou, nýbrž přivinuvše je k své síle a svým prostředkům, vynahrazujeme jim to, v čem jim ukřivdily slepé síly přírodní. Kuře, naleznuvši takového ohlasu soustrasti a lásky v duši dítěte, našlo tím jaksi pomoc a přispění. Bylo to děcko, jež kde mohlo ochraňovalo je před zuřivostí ostatních; ono poskytovalo mu možnosti, aby se najedlo, ono vysvobodilo jej začasté z opuštěných míst, kam zabloudilo. Bylo to děcko, v němž vůbec našlo věrného druha a pomocníka...

Zeptalo se děcko jednou Katly, proč se to má tak s tím kuřátkem. I odvětila Katla s úsměvem:

"Víš je to nějaký 'melancholik', a proto je nemohou ti druzí vystáti."

Děcku znělo to slovo cize, jalo se o něm přemítati. A srovnávši je se stavem věcí, vštípilo si to slovo do paměti s pojmem něčeho nespravedlivého a zlého, zároveň s pojmem nějakého velikého utrpení. Pod tímto pojmem jevílo se mu nadále, vůbec povržené kuře. A čím víc vtíral se mu výraz na mysl, tím víc byla jeho duše na straně povrženého kuřete...

Mladá paní zatím ujala se vlády v domě. Vše se řídilo jejím přáním, jejích rozkazů musilo býti slepě dbáno. A bylo těch rozkazů nemálo.

69.

JOSEF KAREL ŠLEJHAR (1864-1914): KUŘE MELANCHOLIK (1889)

Ukázka 3

Osudy nás všech jsou jednotny. A my všichni jsme: lidé i nemá tvář i mrtvá hmota...

Za časného jitra vyšlo z velkého kamenného domu při silnici košilaté děcko a posadilo se na bobek na můstku přes příkop mezi silnicí a stavením položeném.

Vyšedši ze stavení, nezastavilo se, neotálelo nějak, aby teprv pak snad tam usedlo, jako by to činilo mimovolně; nýbrž vyšedši ze stavení, šlo zrovna a nikam se neohlédajíc na ten můstek, jako by si bylo vědomo, co chce, a plán k tomu mělo dřív již hotový.

Posadilo se zvolna, zamyšleně. Ručinky kypící růžovým masem nechalo volně viseti dolů, takže obrácenýma dlaněma lehce se dotýkaly zvlhlé země. Celé ostatní tělíčko kryla sněhobílá košilka. Jen hlava dítěte, z krajovaného límečku vynikajíc, vypadala v něm jako čerstvě utržené jablko na ozdobném talířku.

Zadívalo se děcko před sebe jasně modrýma očkama, plnýma ještě snivosti od nedávného spaní: ale nezadívalo se na určitý předmět, kupříkladu na rozvitou střechu vedle v zahradě, mimoděk každý pohled přivábující, nebo i na kvičící housata, za moudrou husou právě přes silnici se beroucí, nebo na starého kocoura, poťouchle své žluté zřítelnice na to hejno šířícího; nikoliv, to dítě zadívalo se do neurčita v daleký prostor, neboť uvažovalo.

Za tou příčinou bylo vlastně vyšlo ven, jakousi vnitřní potřebou puzeno.

70.

JOSEF KAREL ŠLEJHAR (1864-1914): KUŘE MELANCHOLIK (1889)

Ukázka 4

Život se pohybuje ve stejných kolejkách; jsa na ně jednou zavlečen, tíhne po nich neúprosně dál, byť se i zdálo, že se z nich pořád vymyká a jinými směry stranou uniká. Tyto cesty stranou, to stálé se vymykání, ta tříšťka nesená proudem, jsou právě oním směrem, jímž osud vleče nás k tomu cíli, u jakého chce nás míti. To, co zdá se, že je uniknutím osudu, to je s ním největším sblížením; a kdo myslí, že osudu nějak zavzdoroval, vymkl se mu či jinak sebou naložil, ten právě jen věčný, neúprosný osud naplnil...

71.

JOSEF KAREL ŠLEJHAR (1864-1914): KUŘE MELANCHOLIK (1889)

Ukázka 5

Ticho! Matka jde si pro děcko.

Byla hluboká, neprůhledná noc. Myši temně drásaly se po kůlně.

Povstalo tu děcko na lůžku. Vidělo v tmě a slyšelo v tichu smrtelných svých mrákot. To byla ona, již vidělo a slyšelo. Vztáhlo ručinky do tmy, po jasném jejím zjevu z temnot vystupujícím vztáhlo ručinky. „Maminko!“ zašeptaly mroucí rty zvukem opanovavší svrchované naděje. Ticho zas; matka děcko si vzala.

Kuře se znepokojilo, zatápalo a úžeji se přisunulo k mrtvému děcku.

Venku se již šefilo. Byl to zasmušilý, hluboký úsvit ranní blížícího se podzimu. Odrážejíc se od tmavé, zmodralé a ještě nízké oblohy, prosvěcujíc řídkým jakoby odstřelujícím se leskem z východu a zdola nabírajíc prázdného zasmušilého odstínu, nabyla krajina vzhledu rozervaného mramoru. Tonulo všechno v jakémsi tajuplném olivovém zášeří, jitřními mlhami ovátém. Zařinčel po silnici vůz. A na voze křičí zástup zpitých lidí, mávají rukama a chechtají se. Jedou kamsi na jarmark. Vpředu chlap divě a bez ustání bije do koní a nějaká mladá zpustlá ženština necudně sápe ho za oděv. Zmizeli v mlze. -

72.

JOSEF KAREL ŠLEJHAR (1864-1914): KUŘE MELANCHOLIK (1889)

Ukázka 6

Zanedlouho byl mu i oděv vyměněn. Za nebožky maminky nosíval krátké kalhotky, bundičku se zapínací přezkou a botky s mosaznými špičkami. Nyní však chodil bos a na sobě měl oděv z hrubého štruksu, již také roztrhaný a nespravený, a ještě se křížovala mladá paní, co všechno roztříská a člověk jen aby se lopotil a všechno dal na něho.

Tak ze všeho pozvolna byl hošík vykostěn. Všeho zbaven, co stávalo dřív. Tělesné potřeby byly u něho trestuhodnou zbytečností, každý projev jeho duše zločinem. Každé slůvko, pohled i pohyb ztrestán, napadla-li zrovna k tomu mladé paní chuť, ano, trestán býval i za myšlenky, kdykoli chtělo se jí u něho je předstírat. Jen z nutnosti trpěn jako škodný hmyz, jenž však, jakmile se zjeví, hned se pronásleduje a zašlápne. Ano, o to zašlápnutí běželo.

Ponejvíce čas svůj hošík trávil mezi stodolami. Tam mu to bylo dovoleno.

73.

PETR BEZRUČ (1867-1958): SLEZSKÉ PÍSNĚ (1899-1904)

Ukázka 1

Šel starý Magdon z Ostravy domů,
v bartovské harendě večer se stavil,
s rozbitou lebkou do příkopy pad.
Plakala Maryčka Magdonova.

Vůz plný uhlí se v koleji zvrátil.
Pod vozem zhasla Magdonova vdova.
Na Starých Hamrech pět vzlykalo sirot,
nejstarší Maryčka Magdonova.

Kdo se jich ujme a kdo jim dá chleba?
Budeš jim otcem a budeš jim matkou?
Myslíš, kdo doly má, má srdce taky
tak jak ty, Maryčko Magdonova?

Bez konce jsou lesy markýze Gera.
Otcové když v jeho robili dolech,
smí si vzít sirotek do klínu drva,
co pravíš, Maryčko Magdonova?

Maryčko, mrzne a není co jísti...
Na horách, na horách plno je dřeva...
Burmistr Hochfelder viděl tě sbírat,
má mlčet, Maryčko Magdonova?

Cos to za ženicha vybrala sobě?
Bodák má k rameni, na čapce peří,
drsné má čelo, ty jdeš s ním do Frydku,
půjdeš s ním, Maryčko Magdonova?

Cos to za nevěstu? Schýlená hlava,
fěrtoch máš na očích, do něho tekou
hořké a ohnivé krůpěje s lící,
co je ti, Maryčko Magdonova?

Frydečtí grosbyrgři, dámy ze Frydku
jízlivou budou se smáti ti řečí,
se synky uzří tě Hochfelder žid.
Jak je ti, Maryčko Magdonova?

V mrazivé chýši, tam ptáčata zbyla,
kdo se jich ujme a kdo jim dá chleba?
Nedbá pán bídných. Co znělo ti v srdci
po cestě, Maryčko Magdonova?

Maryčko, po straně ostré jsou skály,
podle nich kypí a utíká k Frydku
šumivá, divoká Ostravice.
Slyšíš ji, rozumíš, děvucho z hor?

Jeden skok nalevo, po všem je, po všem.
Černé tvé vlasy se na skále chytly,
bílé tvé ruce se zbarvily krví,
sbohem buď, Maryčko Magdonova!

Na Starých Hamrech na hřbitově při zdi
bez křížů, bez kvítí krčí se hroby.
Tam leží bez víry samovrazi.
Tam leží Maryčka Magdonova.

74.

PETR BEZRUČ (1867-1958): SLEZSKÉ PÍSNĚ (1899-1904)

Ukázka 2

<p>Sto roků v šachtě žil, mlčel jsem, sto roků kopal jsem uhlí, za sto let v rameni bezmasém svaly mi v železo ztuhly.</p> <p>Uhelný prach sed mi do očí, rubíny ze rtů mi uhly, ze vlasů, z vousů a z obočí visí mi rampouchy uhlí.</p> <p>Chléb s uhlím беру si do práce, z roboty jdu na robotu, při Dunaji strmí paláce z krve mé a z mého potu.</p>	<p>Sto roků v kopalně mlčel jsem, kdo mi těch sto roků vrátí? Když jsem jim pohrozil kladivem, kdekdo se začal mi smáti.</p> <p>Lehko se zasmát mi kdekdo moh, ve Vídni, v ústraní tichém. Když tomu panstvu smích nepomoh, bodáky přišly za smíchem.</p> <p style="text-align: center;">/.../</p>
--	--

75.

PETR BEZRUČ (1867-1958): SLEZSKÉ PÍSNĚ (1899-1904)

Ukázka 3

<p style="text-align: center;">I</p> <p>Čí jsi, ztepilá ty krásko? Sama chodí, pyšno hledí, knížky v ruce, na můj pozdrav nikdy nemá odpovědi;</p> <p>temné pleti, temných vlasů, pohled třpyt je hvězdy v šeře, myšky - nožky, každý pohyb kmit labutí na jezeře -</p> <p>Chceš mi být jen beznadějně lásky smutnou upomínkou? Jak jmenovat kněžnu svých snů? Nazvu si tě Labutinkou.</p>	<p style="text-align: center;">III.</p> <p>Na dva roky musím v dálku, počkáš, budoucí má žínko? Vrať se v město, uč se vařit, budeš věrna, Labutinko?</p> <p>Vrátil jsem se. Bůh stůj při mně! Městem letí hrozná zmínka: Každému, kdo chce ji míti, patří tvoje Labutinka!</p> <p>Lžeš! - Jdi večer na vrch Žlutý, kam nevěstky v létě chodí, najdeš tam svou Labutinku, jak si ji tam kdo chce vodí.</p>
---	---

76.

PETR BEZRUČ (1867-1958): SLEZSKÉ PÍSNĚ (1899-1904)

Ukázka 4

<p>Kantor Halfar byl hoch dobrý, byl hoch tichý, byl hoch hezký, ale škaredou měl chybu: i v Těšíně mluvil česky.</p> <p>Byl to synek jako jedle, byla na něj pyšná máti, ale škaredou měl chybu: tu, že nechtěl poslouchati</p> <p>těch, kdož vládli pod Lipinou. A když tak se kantor spustí... víš, jsou hříchy v katechismu, co se nikdy neodpustí.</p> <p>Léta táhnou, vlasy řídnou jako listí před jesení. Halfar pořád za mládence! Pro Halfara místa není.</p> <p>V krčmě zazní skočná hudba. Právě v kapli dalo slovo: což by mělo deset roků čekat děvče Halfarovo?</p>	<p>Přijdou páni: Škola polská! Burmistr v klín ruce složí. Ale vzpurný Halfar učí, jak mu káže zákon Boží.</p> <p>Tich po mezích chodí kantor, bez úsměvu, bez myšlenky, v krčmě v noci sám za stolem hledí k zemi, hledí sklenky.</p> <p>V horký večer, na klekání když se jednou ve vsi zvoní, vrazí děvče v černou jizbu: Kantor visí na jabloni!</p> <p>Bez modlitby, bez slzy ho, jak při hříšné duši jisto, v roh hřbitova zakopali, a tak dostal Halfar místo.</p>
---	---

77.

PETR BEZRUČ (1867-1958): SLEZSKÉ PÍSNĚ (1899-1904)

Ukázka 5

<p>Fuj, to je škaredý fantóm! Tak řeknou konšelé zlatého města, tak řekne věhlasný národa vůdce, zatřepou hlavičkou národní dámy, tak řekne Rotschild a Gutmann, grof Laryš i jasný Sir – markýz Gero, když jsem z hromady sedmdesáti tisíců do výše zdvihl. Tak bili mne bičem! Jak vítkovské pece zrak jediný plál, krvavý chalát mi z ramenou vlál, na jednom nesl jsem německou školu, na druhém nesl jsem polský chrám, v pravici těžké jsem kladivo nesl, levou mi urazil uhelný balvan, oko mi vyžehl vyšlehlý plamen a v srdci sedmdesáti tisíců kletby a zášť.</p>	<p>Bůh ví, že jsem škaredý! Puch mrtvoly ode mne táhne, na rukou, na nohou puká mi maso, znáš hutě v Bašce? Tak oko mi plaje, krvavý chalát mi s ramenou vlaje, v pravici hornické kladivo nesu, levou mi urazil uhelný balvan, oko mi vyžehl vyšlehlý plamen - na zádech sedí mi sto vrahů z Modré, (jak divoké krysy mne do šíje hryžou), na kyčlích sedí mi sto židů z Polské, - smějte se, Bože můj, smějte! Tak vypadám já, já Petr Bezruč, od Těšina Bezruč, porobeného národa bard.</p> <p>/.../</p>
---	---

78.

PETR BEZRUČ (1867-1958): **SLEZSKÉ PÍSNĚ** (1899-1904)

Ukázka 6

/.../

Jen jedenkrát kolem mne šla láska.
Vlas černý pad jí k pasu,
a sladkým hlasem hovořila ke mně:
"Vy dobrého jste srdce,
a s vámi bude šťastná každá žena."
a krátký plachý pohled,
jenž více řekl než její sladká slova,
jež řekla sladkým tónem,
jak mluví se v mé vlasti u Těšína,
šel s její řečí! -
A já, jenž dávno vypil
až v hořké kvasnice života číši
a z knihy žití bílé vyrval listy,
jsem řekl drsným tónem,
tak jak mluví dav černých mužů hore
tam pod Ostravskou plání:
Bez konce, slečno, s oným půjde štěstí,
jenž bude Vaším mužem,
však na strom zvadlý nepřipínám růži.

A já ji miloval a ona se mi vdala!
Tak můj krb vyhas, v srdce lehly stíny,
a smutek bez konce jde mojí žítím,
když vzpomenu si často,
že sladkým krokem kolem mne šla láska,
a já přirazil dveře svojí chaty,
a nikdy víc se nenavrátil zpátky! -

79.

ERNEST HEMINGWAY (1899-1961): **STAŘEC A MOŘE** (1952)

Ukázka 1

Stařec pustil šňůru, stoupl na ni nohou, zdvihl harpunu, jak jen mohl vysoko, a veškerou silou, kterou v sobě právě zburcoval, ji vrazil rybě do boku těsně za ohromnou hrudní ploutev, která trčela do vzduchu do výše jeho hrudníku. Cítil, jak železo vniká dovnitř, a náhle na ně, aby je vrazil hlouběji, a potom se na ně vrhl celou svou vahou.

Tu ryba ožila, cítil v sobě smrt, a vyhoupla se vysoko z vody a vystavila se na obdiv v celé nesmírné délce a šířce a ve vši své mohutnosti a kráse. Zdálo se, že visí ve vzduchu nad starcem v loďce. A pak dopadla do vody s drtivým plesknutím, které postříkalo starce i celou loďku vodním popraškem.

Starci se udělalo mdlo a zle a dobře neviděl. Ale uvolnil provazec harpuny a popouštěl jej zvolna rukama odřenýma do živého masa, a když mu oči zase začaly sloužit, spatřil, že ryba pluje na zádech se stříbrným břichem vzhůru.

80.

ERNEST HEMINGWAY (1899-1961): STAŘEC A MOŘE (1952)

Ukázka 2

Odpočíval, jak byl přesvědčen, asi dvě hodiny. Měsíc teď vycházel pozdě, takže neměl podle čeho odhadnout čas. A neodpočíval taky skutečně, leda ve srovnáním s předchozí námahou. Stále ještě snášel na ramenou tlak šňůry, ale opřel se teď levičkou o pažení přídě a svěřoval odpor proti tahu ryby čím dál víc loďce samé. Jak by to bylo jednoduché, kdybych mohl šňůru uvázat ke člunu, pomyslel si. Ale ryba by ji mohla jedním malým škusnutím přetřhnout. Musím odpérovat napětí šňůry vlastním tělem a musím být každou chvíli připraven popustit šňůru oběma rukama.

„Ale ještě jsi vůbec nespál, dědku,“ řekl si nahlas. „Půl dne a noc a teď ještě jeden den, a ty nespál. Musíš si něco vymyslet, aby sis trochu zdříml, jestli bude ryba plout klidně a rovnoměrně. Jestli se neprosíš, nebudeš pak možná mít jasno v hlavě:“

Mám v hlavě dost jasno, odpovídal si v duchu. Až moc jasno. Tak jasno, jako jsou jasné hvězdy, moje sestry. Ale přece jen musím spát. I hvězdy spí a měsíc a slunce spí, dokonce i oceán někdy spí, v jistých dnech, kdy není žádný proud a hladina je plochá a klidná. Nezapomeň se vyspat, přikazoval si. Přinut' se k tomu vymysli si něco jednoduchého a jistého, co podniknout se šňůrami. Teď běž dozadu a připrav si dorádu. Přivázat vesla jako brzdu je příliš nebezpečné, když musíš spát. Obešel bych se bez spánku, odporoval sám sobě. Ale bylo by to příliš nebezpečné. Vydal se po ruku a po kolenou na cestu zpátky na záď, dáváje přitom pozor, aby nepoplašil rybu škusnutím. Možná, že sama napůl spí, napadlo ho. Ale já nechci, aby si odpočala. Musí táhnout, až dodělá.

81.

ERNEST HEMINGWAY (1899-1961): STAŘEC A MOŘE (1952)

Ukázka 3

Stařec už viděl hodně velkých ryb. Viděl hodně takových, které vážili přes pět metráků, a dvě nebo tři ryby těch rozměrů v životě ulovil, ale nikdy ne sám. A teď byl sám a z dohledu země a byl připoután k největší rybě, jakou kdy viděl, k větší rybě, než o jaké kdy slyšel, a levou ruku měl pořád tak ztuhlou jako zaťatý orlí spár. Však ta křeč povolí, myslel si. Určitě povolí, aby má levá ruka pomohla pravičce. Ty tři jsou teď jako sestry - ryba a obě mé ruce. Křeč musí povolit. Není důstojné dát se takhle ochromit křečí.

Ryba opět zpomalila a plula svou obvyklou rychlostí. Rád bych věděl, proč vyplula na povrch, pomyslel si stařec. Vyplula, skoro jako by mi chtěla ukázat jak je veliká. Aspoň to teď vím. Kdybych tak mohl ukázat já jí, jaký jsem vlastně člověk. Ale pak by viděla tu ochromenou ruku. Ať si myslí, že jsem chlapštější, než opravdu jsem, a já taky budu. Přál bych si být tou rybou, pomyslel si, a mít všechno, co má ona proti mé pouhé vůli a rozumu.

Opřel se pohodlně o dřevo a snášel bez reptání trýzeň a ryba vytrvale plula a loďka se pomalu pohybovala v temné vodě. Větrík vanoucí od východu rozvlnil lehce moře a k polednímu křeč v starcově levičce povolila. „Máš to špatné, rybo,“ řekl stařec a pošoupl o kousek šňůru na pytlích, jimiž si chránil ramena. Nestěžoval si, ale trpěl, i když si tu trýzeň vůbec nepřipouštěl.

82.

ERNEST HEMINGWAY (1899-1961): STAŘEC A MOŘE (1952)

Ukázka 4

Žralok je rychle dohnal odzadu, a když se vrhl na rybu, viděl stařec jeho otevřenou tlamu a podivné oči a slyšel cvaknutí jeho zubů, když se zahryzl do rybího masa těsně nad ocasem. Žraločí hlava vyčnívala z vody a jeho hřbet se vynořoval a stařec slyšel, jak se na jeho velké rybě trhá kůže a maso. V tom okamžiku stařec vrazil harpunu žralokovi do hlavy v těch místech, kde spojnice mezi očima protínala čáru, táhnoucí se mu od nosu přímo vzad. Ty čáry nebylo ve skutečnosti vidět. Bylo vidět jen těžkou špičatou modrou hlavu a veliké oči a cvakající, dravě chňapající hltavé čelisti. Ale v těch místech má žralok mozek a stařec ho tam zasáhl. Zasáhl ho svými krví pomazanými rukama a vbodl mu tam dobře mířenou harpunu ze všech sil. Vrazil mu ji tam bez naděje, ale odhodlaně a s naprostou škodolibou nenávistí.

Žralok se převalil a stařec viděl, že mu v oku vyhasl život. A pak se převalil ještě jednou a zamotal se do dvou kliček provazu. Stařec věděl, že je mrtev, ale žralok to nechtěl uznat. Převrácený na záda mrskal ocasem a cvakal čelistmi a rozrýval hladinu jako rychlý motorový člun. Voda zbělela úderem jeho ocasu a tělo mu ze tří čtvrtin vyčnívalo nad vodu, když se provaz ztuha napjal, zadrnčel a pak praskl. Žralok zůstal chvíli klidně ležet na hladině a stařec ho pozoroval. Pak se velmi pomalu potopil.

83.

ERNEST HEMINGWAY (1899-1961): STAŘEC A MOŘE (1952)

Ukázka 5

Byl už starý, vyjížděl sám v loďce na lov do Golfského proudu a teď tomu bylo čtyřiaosmdesát dní, co nechytil jedinou rybu. Prvních čtyřicet dní s ním jezdil chlapec. Ale po čtyřiceti dnech bez úlovku řekli chlapi jeho rodiče, že starý je už dočista a nadobro salao, což je nejhorší druh smolaře, a chlapec začal na jejich příkaz jezdit s jiným člunem, který ulovil tři pořádné ryby hned první týden. Chlapec byl smutný, když viděl, jak se starý každý den vrací s prázdnou loďkou, a vždycky mu šel pomoci odnést buď kotouče šňůry nebo hák s bodcem a harpunu a plachtu skasanou kolem stěžně. Plachta byla záplatovaná pytlí od mouky a svinuta vyhlížela jako vlajka trvalé porážky.

Stařec byl hubený, vyzáblý a zátylek měl zrytý hlubokými rýhami. Na lících mu vyvstaly hnědé skvrny kůže, zrohovatělé na ochranu před odrazem slunce v tropickém moři. Ty skvrny mu sahaly po stranách obličeje až dolů a ruce měl zjizvené hlubokými zářezy od toho, jak se lopotil s těžkými rybami na šňůrách. Žádná z těch jizev však nebyla čerstvá. Byly tak staré jako výmoly v bezrybé poušti.

Všechno na něm bylo staré, až na jeho oči. Ty měly stejnou barvu jako moře a hleděly vesele a nezkrúšeně.

„Santiago," řekl mu chlapec, když šplhali na břeh, kam pak vytahovali loďku. „Mohl bych jezdit zase s vámi. Vydělali jsme nějaké peníze."

Stařec kdysi naučil chlapce rybařit a chlapec ho miloval.

„Ne," odpověděl stařec. „Jsi na šťastném člunu. Zůstaň s nimi!"

„Ale vzpomeňte si, jak jste jednou nezavadil o rybu sedmaosmdesát dní a pak jsme tři neděle chytali kapitální kusy den co den!"

„Vzpomínám," přisvědčil stařec. „Já vím, že jsi ode mne neodešel proto, že bys pochyboval."

„To mi poručil táta. Jsem ještě kluk a musím ho poslouchat."

„Já vím," odpověděl stařec. „To je docela přirozené."

„Nemá zrovna moc víry."

„Nemá," řekl stařec. „Ale my máme. Vid'?"

84.

ERNEST HEMINGWAY (1899-1961): STAŘEC A MOŘE (1952)

Ukázka 6

Chlapec odešel. Najedli se před chvílí u stolu beze světla a stařec si potmě svlékl kalhoty a vlezl si do postele. Stočil si kalhoty, aby si z nich udělal polštář, a dovnitř nastrkal noviny. Zavínil se do pokrývky a spal na jiných starých novinách nastlaných přes péra postele.

Utnul ve chvílce a zdálo se mu o Africe, kde byl jako chlapec, o dlouhých zlatých pobřežích a o bílých pobřežích, tak bílých, až z nich bolely oči, o vysokých mysech a mohutných hnědých horách. Plavil se teď podél těch břehů každou noc a slyšel ve snách řev příboje a viděl, jak se tím příbojem blíží čluny domorodců. Cítil ve spánku dehet a koudel ve spárách paluby a cítil vůně Afriky, které z jitra přinášel větřík z pevniny.

Když ucítil větřík z pevniny, probouzel se zpravidla a oblékal se, aby šel vzbudit chlapce. Ale dnes přišla vůně větříku z pevniny velice záhy a stařec věděl, že je ještě příliš brzy v jeho snu, a pokračoval v snění, aby uviděl, jak se bílé vrcholky Ostrovů vynořují z moře, a pak snil o různých přístavištích a kotvištích na Kanárském souostroví.

Už se mu nezdávalo o bouřích, ani o ženách, ani o významných událostech, ani o velikých rybách, ani o zápasech, ani o siláckých soutěžích, ani o vlastní ženě. Zdálo se mu teď jenom o různých místech a o lvech na pobřeží. Hrál si v soumraku jako koťata a on je miloval právě tak, jako miloval chlapce. O chlapi se mu nezdálo nikdy. Probral se jakoby nic, podíval se otevřenými dveřmi na měsíc, rozbalil si kalhoty a oblékl si je. Za chatřcí se vymočil a pak vykročil po silnici, aby vzbudil chlapce. Třásl se jitrním chladem. Ale věděl, že se tou třasavkou zahřeje a že zanedlouho bude veslovat.

Dveře domku, kde bydlel chlapec, nebyly zamčeny. Stařec je otevřel a vešel potichu bosýma nohama dovnitř. Chlapec spal na kavalci v první místnosti a stařec ho jasně rozeznal ve světle blednoucího měsíce. Uchopil ho jemně za jednu nohu a držel ho, dokud chlapec neprocítl, neotočil se a nepohlédl na něho. Stařec přikývl a chlapec si vzal kalhoty se židle vedle lůžka a natáhl si je vsedě na kavalci.

85.

KAREL POLÁČEK (1892-1945): BYLO NÁS PĚT (psáno r. 1943, vyd. r.1946)

Ukázka 1

Jirsákovi jsou velmi pobožní. Pan Jirsák vodí procesí do Vambeřic a předříkává píseň "Maria, Maria, denice vítězná, oroduj za nás, Matko v každý čas, Královno nadhvězdná." Přitom má brejle a přísně se dívá přes brejle, zda procesí jde pohromadě, čili zda se necourá každý extra a nikdo nezůstává zpátky. Když si procesí přezouvá botky, tak počká a sám pro sebe si nábožně zpívá a dívá se přes brejle, zda si už procesí přezulo botky.

Pan Jirsák jest také kostelníkem ve zdejší chrámu Páně a velebný pán říká: "Krakonoši, udělejte to neb ono," a on udělá to neb ono. Když se nějaký kluk v kostele šťouchá, tak ho pak Jirsák vyvede za ucho ven a praví: "Ty zbrojnoši římský, měj bázeň v příbytku božím, jelikož nejseš na pastvě."

Čeněk Jirsák milistruje a má kněžský šat. To je toho! Já bych taky dovedl být milistrantem. Také nosí křížek o pohřbech, to se pak moc nafukuje a nikomu by křížek nepůjčil ani na chvílku. Pan Jirsák také fouká trombón a hraje o pohřbech velmi smutně. Jeho starší syn Ferdinand zase píská klády net a také velmi smutně.

Čeněk Jirsák je taktéž pobožný a v neděli a ve svátek by se nepral ani zanic. Má strach, že by ho za to čerti v pekle šťouchali vidlemi, a to by nerad. Pročež v neděli a ve svátek kuje pomstu, ve všední den se pere a kamenuje. Avšak já se peru pořád, když mě nenechají.

Když jde procesí do Vambeřic, tak jsme rádi. Protože my kluci se pak dáme dohromady a čekáme, až půjde zpátky. Už z dálky je slyšet, jak se blíží, protože zpívají a zdvihá se prach. A někteří poutníci jdou bosky a nesou si boty přes rameno.

86.

KAREL POLÁČEK (1892-1945): BYLO NÁS PĚT (psáno r. 1943, vyd. r.1946)

Ukázka 2

Kristýna, ta mne tahá z postele, vstávej, lenochu, je čas do školy. Já s ní zápasím a křičím: „Nech mne, ty Rampušando!“ , neboť ona pochází ze vsi Rampuše, která jest položena vysoko v horách. A umí česky jako německy, se svými příbuznými mluví po haťalácku jako ti mužové, co přivázejí dříví z hor. Na horách rostou třešně, takové červené, malinké a strašlivě sladké.

Když Kristýna se vrátí z hor, kdež navštívila rodiče, přináší vždycky pytlík těch sušených třešní, tím se mi nejvíce zavděčí. V zimě se myju nerad, voda je studená a štípe do tváří, kávu pak honem si vypiju vstoje, ještě dobře, že si knihy do brašny složím už večer, takže jsem hned venku.

Kristýna pokaždé za mnou vyběhne a křičí: „Ty kluku nevzdělaná, ani jsi tatínkovi a mamince neřekl spánembohem, no počkej!“ To je pravda, pročez na Rampušandu vypláznu jazyk. Ona mně hrozí pěstí, já se nebojím. I pravím jí: „Tak abys věděla, ode dneška se jmenuješ Rampepurda,“ ona se směje jako blázen, ona má šamstra a bude se vdávat. Na cestě se stavím pro Bejvala Antonína a tomu okamžitě oznámím, že Kristýna jest vlastně Rampepurda, a jemu se to líbí.

Tak se smějeme.

87.

KAREL POLÁČEK (1892-1945): BYLO NÁS PĚT (psáno r. 1943, vyd. r.1946)

Ukázka 3

Načež jsem napsal na jednu krabici Hostinec U havrana a před tou krabicí jsme si sedli na bobek, jako že sedíme v hospodě a mluvíme řeči. A Čeněk Jirsák smutně pravil: "Škoda že jsem po sv. zpovědi. Kdybych nebyl po sv. zpovědi, tak bych taky jako bych seděl v hospodě, jako bych pil pivo a dělal bych obyvatele. Ale protože jsem po sv. zpovědi, tak nesmím, abych nezhřešil slovem nebo skutkem."

"Tak jdi pryč, ty vole," pravil jsem.

On se hnusně zamračil a odpověděl: "Ty kluku pitomá, kdybych nebyl po sv. zpovědi, -tak bych ti vynadal." Pohrozil mně pěstí a povídal: "Počkej, ty moulo, až nebudu po sv. zpovědi, tak ti rozbiju frňák."

My však nedbali na tu hloupou řeč, ale seděli jsme v hospodě a mluvili jsme řeči.

"Víte co?" pravil Éda Kemlink, "já jsem starosta."

Bejval Antonín se usmál a odvětil: "Starosta jsem já."

Já jsem se také usmál a pravil jsem: "To se vr!"

"A co jsem já?" tázal se Éda Kemlink. Tonda odpověděl: "Ty jsi obecní slouha a musíš vybubnovat požár."

To se Édovi líbilo a pravil: "Tak já jsem obecní slouha a vybubnuju požár."

"Tak už dost, a teď se musejí mluvit řeči," pravil Tonda.

"Tak začni," vybídl jsem ho.

"Nó, sousedé," začal Tonda, "tak ourodu máme chválabohu pod střechou a nýčko je to dobré." Mluvil nízkým hlasem.

Já jsem. taky mluvil nízkým hlasem: "Ba, prauda, sousedé, ouroda je dobrá, mohla by být lepší, žito sype, brambory se vydařily, teď jak budě s řípou, krmení je hojnost a husy máme taky."

"Já bysem vám, susede, prodal jalovici, plácnem si," pravil Tonda.

"Zač by byla?" ptal jsem se.

"Za padesát tisíc, ať škoduju." Tak jsme si plácli.

Pak jsme mluvili řeči, jenom aby si dítky nehrály se sirkami, což by bylo neštěstí, neb vítr vane do vesnice. Vtom Zilvar zapálil jeden barák, obyvatele křičeli: "Hoří!" Já byl hasič a troubil jsem "tú--lá!" a Kemlink bubnoval a pravil: "Na vědomost se dává, že vypúkl požár." Obyvatelé bědovali a vynášeli nábytek i dobytek a pohořelí pravili: "Jsme my to ale chudáci!"

Když požár nejvíce zuřil, tak Bejval Antonín pravil: "Lidičky, zachovejte rozvahu, neb takovou pohromu nepamatují ani nejstarší pamětníci."

88.

KAREL POLÁČEK (1892-1945): BYLO NÁS PĚT (psáno r. 1943, vyd. r.1946)

Ukázka 4

Kteří jsou nepřátelé: To jsou Ješiňáci, ti jsou nejzlejší. Ostávají v Chaloupkách, jsou zrzaví a mají obličej pihovaté, takže jsou kropenatí jako boby, zvané řezníci. Jejich území se rozprostírá od hostince Na purku, zabírá nádraží a cihelnu a táhne se až k dělnickým domkům, zvaným Na Zavadilce. S nimi sousedí Dražáci, ale ti jsou zas falešní. Nejráději by byli na obě strany. Jednou jdou s námi, podruhé zase s Ješiňáky. Ale jsou víc pro sebe a každému se posmívají. Jednoho Dražáka vedl pan Letovský, strážník, na obec, protože dal Ducbabovi kamenem do hlavy. On brečel a jeho tatínek, co je holič, řekl, že to dá soudu. Dražák dražácká na obci lhal, že ne, že nikdy neměl kámen v ruce, ale já ho dobře znám, je to Bednařík, ten je ze všech nejhorší, nikoho nenechá. Bednaříkovi jedí psy a kočky. Bednařík má trojku z mravů.

Avšak největší naši nepřátelé jsou Habrováci, to jsou ti nejhorší sprost'áci. Habrováci i do školy nosí plné kapsy kamenů. Mají přesilu. Jejich mravy jsou špatné, zvyky ošklivé. Povahy jsou nesnášenlivé. Často bývají po škole. Ve škole sedí v oslovských lavicích, protože neprospívají. Také vyrušují a na jiné to svádí. Ruce si nemyjí, také krk mívají špinavý a pan učitel je posílá do umývárny. Tuhle povídal, že by si Habrováci mohli za ušima sázet brambory, všichni jsme se smáli, oni měli vzteka. A pan katecheta říká: "Vy, Habrováci jste plémě amalekitské, Bohu nemilé a lidem protivné."

Území Habrováků se rozprostírá po obou březích potoka javornického. Obyvatelé se živí chovem husí a soukenictvím. Někteří se oddávají pašeráctví, pročez musejí chodit s četníkem na okres. Mnozí úpí ve vězení pro špatné skutky. Habrováci každému nadávají. Běda cizinci, který by se odvážil do jejich země bez průvodu rodičů nebo jejich zástupců!

Válka s Habrovou počíná se obyčejně na podzim, když rolníci sklídí, radují se z hojných úrod a ze stodol se ozývá buchání cepů. Tehdy naši vystoupí na stráň, z níž možno zhlédnouti celou zemi habrovskou, až k obzoru, kde sousedí s územím lukavickým. Oko se pokochá úchvatnou vyhlídkou a ústa z plných hrdel spustí potupnou píseň, která jest Habrovským proti mysli. Tato píseň zní:

"U Křížů v maštal
chcípla kobyla
Radujte se, Habrováci,
bude hostina!
Habrováci - hup!
Nažrali se krup.
Napili se syrovátky,
až jim bříšek puk, puk, puk!"

Jakmile se píseň ta válečná ozve, již vyřítí se ze všech chatrčí, domků, ano i obydlí občané habrovští a mávají klacky a divoce pokřikují.

89.

KAREL POLÁČEK (1892-1945): BYLO NÁS PĚT (psáno r. 1943, vyd. r.1946)

Ukázka 5

Maminka mně podala sklenici malinové limonády, podepřela mně hlavu a já jsem pil, a když jsem se napil, tak jsem pravil ospalým hlasem: „Tak už mne nechte, jelikož musím jít s panem Brabcem na zahrádku.“

Když jsem otvíral dvířka u zahrádky, tak jsem ještě slyšel, jak tatínek pravil: „Neměli bysme zavolat ještě jednoho doktora?“ a maminka odvětila: „Já bych také myslila, abysme si pak nemusili dělat výčitky,“ a na zahrádce byly vysoké stromy, měly huňaté koruny a v nich kvetly takové veliké červené a bílé kornouty. Podepřen o plot stál tam Jumbo, měl čepičku švihácky pošnutou na stranu a bavil se s jiným slonem a oba se něčemu smáli. Když mne spatřili, tak se přestali smát a já jsem si ještě myslil, jestli se náhodou nesmějí mně, já nechci, aby se mně sloni smáli, ale oni šli pryč.

Ukázka 6

Taktěž jsme měli vozejk, na němž byly naloženy buchy, abysme na pochodu netrpěli hladem. Když jsme se chystali vyrazit, tu přišla Eva, dcera cukráře Svobody, a pravila, že by s námi chtěla jít na manévry. Načež velitel Bejval Antonín odvětil, že to jsou hlouposti, neboť ženská na vojnu nepatří. Eva byla lítostivá a natahovala moldánky. Tak jsem se do toho vmísil a otázel jsem se, proč by nemohla jít s námi? Mně se Eva líbí, protože krásně voní po vanilkovém cukru.

Když jsem se za ni přimlouval, tak se na mne díval Jirsák Čeněk a příšerně se šklebil, mně na potvoru. Když on se díval, tak já jsem se taky díval, přistoupil jsem blíž, on šel také blíž, zařal jsem pěsti, on také zařal pěsti. Já jsem řekl: "Tak si pojd'!", on odpověděl: "Jen pojd' ty!" Velitel pravil, že se teď nemáme prát, protože by to nemělo žádnou cenu, na to je dost času až pak, nýčko je třeba se dát na pochod. Tak jsme toho zatím nechali, ale Jirsák Čeněk to má u mne schováno, já vím, proč se příšerně šklebil. On si myslí, že Eva je moje nevěsta, to je bídná lež, kdo o mně říká, že jsem ženich, tak je sám ženich a ze všech největší. Já se ženit nebudu, a jestli se Čeněk bude ještě jednou příšerně šklebit, tak ho praštím tím největším šutrákem.

Velitel rozhodl, že tedy Eva půjde s námi a potáhne vozeček s buchtami, aby byla také něco platná. Eva si radostně poskočila, že tu bude hned, jestli si také může vzít s sebou Jiřinu, protože to jest její největší a nejvěrnější přítelkyně, před kterou nemá žádné tajnosti. Bejval pravil: "Proč ne? Jenom koukej, ať už jste tady."

Tak jsme čekali, pořád čekali a holky nikde, velitel řekl: "Ježíšmarjá, to je doba!", mužstvo reptalo a Čeněk se znova ozval, že to věděl hnedle, ženské do války nepatří, ale nedíval se na mne, aniž se příšerně šklebil, což bylo jeho štěstí. Kemlink bručel, že kdyby to věděl, tak mohl jít radši k strejdovi, co má králíkárnou, podívat se na jeho novou ramlici. Velitel vyslal rychlého posla k Svobodovům do krámu, co jako je, pan Svoboda se ho přísně otázel: "Čím posloužím?" a posel se zalekl, takže si koupil za krejcar bonbóny a nepořídil.

Teprve za hodnou chvíli přišla Eva, provázená Jiřinou Hrazdírovou, nějakou Boženou Šebkovou a ještě jednou holkou, kterou neznám. Všechny se chechtaly a Jiřina měla slunečník, který vzala matce. Dívky byly odvedeny k vozatajstvu a táhly vozejk s buchtama. A pořád si něco šeptaly a pištěly jako myši.

Když jsme se přiblížili k lesu Budínu, tak holky počaly zpívat: "Ramóno" nebo tak nějak, takovou hloupou holčičí píseň strašně vysokým hlasem. Velitel se rozzlobil a zařval: "Ticho! Copak je to za pořádek? Nedaleko může ležet nepřítel v záloze a ony si tu krákorají, jakoby nic." Děvčata se mu smála, Bejval měl vztek a řekl, že už je to naposled a že si můžou dělat blázný ze své babičky. Holky se ještě víc smály, to ony dělají vždycky, poněvadž jsou blbě.

Na kraji lesa jsme se utábořili, abychom si odpočinuli, a kochali jsme se krásnou vyhlídkou. Éda Kemlink rozvinul plán, byl krásně nakreslený, tuší vytáhnutý, stínovaný, ano i barvičkami vymalovaný. Každý strom, každý kámen a cestička byla k poznání, takže jsme se všichni divili, jenom Čeněk Jirsák pravil: "To je toho!"

91.

MICHAL VIEWEGH (1962): BÁJEČNÁ LÉTA POD PSA (1992)

Ukázka 1

Tak jako mnozí před ním i po něm byl Kvidův otec Západem šokován. Připomínal tak trochu matku z Erbenova Pokladu, líčil později Kvido Pavlu Kohoutovi.

I když sklídl se svým žertovným přirovnáním úspěch, nebylo příliš přesné: Jeho otec byl barevností a čistotou ulic, velkolepostí staré i moderní architektury, bohatstvím plných výloh a mnohým dalším samozřejmě také ohromen, avšak nebyl tím ani dočasně oslněn, jak tomu bylo právě u dotyčné Erbenovy nešťastnice. Navíc přirovnání nepostihovalo to, co Kvidova otce na Západu fascinovalo vůbec nejvíc: totiž onen nijak přehnaný, ale všudypřítomný a jaksi samosebou se rozumící respekt k jeho vzdělání, práci a znalostem.

Cítil ho při všech jednáních, která vedl, ale ještě více si ho uvědomoval, když pro něj poslali firemní vůz, když mu do hotelového pokoje nechali zavést telefon, když ho pozvali na prohlídku Londýna a na večeři, třebaže kontrakt byl již předběžně uzavřen. Nakonec se ho zeptali, jestli má nějaké speciální přání.

„Ano,“ řekl Kvidův otec anglicky. „Zeptejte se mě ještě jednou.“

Dveře se před ním najednou automaticky otevíraly. Pokud na to nebyly zařízeny, otevřel mu je občas někdo jiný: hotelový vrátný, liftboy, k tomu určený zaměstnanec. Telefonní automat fungoval. Když jeho anglický kolega zdvihl jednoho odpoledne na Kensington Road ruku, taxík ihned zastavil. Policisté se usmívali. Řidiči luxusních limuzín mu dávali na přechodech přednost. Toalety voněly. Pero na poště, které až dosud nikdo neukradl, nespouštělo. Lidé mu vesele nabízeli noviny, lístky na dostihy, vstup do církve a do armády, pětibarevnou zmrzlinu, domy na prodej, masáže, boty a cestu na Filipíny. Ženy v Soho mu vlídně nabízely svou lásku. Věci, na kterých stál, seděl, psal a ležel, zářily čistotou, neviklaly a se (natož aby byly pokálené od andulek). Šampón, který si koupil, mu nevytekl do aktovky. Když si s ním dvakrát umyl vlasy, zbavil se lupů, které se mu sypaly z hlavy celých třicet let. Poprvé v životě tak mohl jít bez ostychu k holiči, který ho poprvé v životě ostříhal tak, že účes odpovídal tvaru jeho obličeje. Připadal si rázem hezčí. Připadal si úspěšnější.

92.

MICHAL VIEWEGH (1962): BÁJEČNÁ LÉTA POD PSA (1992)

Ukázka 2

Kvido se měl podle Zitiných předpokladů narodit v prvním srpnovém týdnu roku devatenáct set šedesát dva v porodnici v Podolí.

Jeho matka měla v té době za sebou dvanáct divadelních sezón, avšak velkou většinu svých převážně dětských rolí v Jiráskových, Tylových, Kohoutových a Makarenkových hrách považovala za mírně kompromitující hříchy mládí. Studovala ostatně čtvrtý ročník práv a svou účast v komparsu Divadla čsl. armády na Vinohradech brala už jen jako nezávaznou hru (což jí ovšem na druhé straně nebránilo, aby víceméně náhodnou okolností, že termín porodu spadá do divadelních prázdnin, neprezentovala před úspěšnějšími kolegyněmi coby věc naprosto samozřejmě profesionální kázně). Jakkoli to zní paradoxně, pod slupkou ochotnického zanícení byla Kvidova matka -někdejší hvězda školních představení — ve skutečnosti velmi stydlivá a kromě Zity ji také nesměl nikdo jiný prohlédnout. Paní Zita, primářka podolské porodnice a dlouholetá přítelkyně babičky Líby, která znala Kvidovu matku od dětství, se trpělivě snažila jejímu rozmaru vyhovět a přislíbila jí, že přeorganizuje služby lékařů tak, aby v onen kritický den neasistoval na sále ani jeden muž.

„U Zity v Podolí

žádný porod nebolí,“

veršovala u oběda babička Líba, a dokonce i otec Kvidova otce, dědeček Josef, ač apriorně skeptický vůči všemu komunistickému, zdravotnictví přirozeně nevyjímaje, byl ochoten připustit, že pravděpodobnost rozdrcení Kvidovy hlavičky porodnickými kleštěmi je tentokrát přece jen o něco nižší než jindy.

93.

MICHAL VIEWEGH (1962): BÁJEČNÁ LÉTA POD PSA (1992)

Ukázka 3

O dva dny později v parčíku před pavilónem nemocnice. Noc.

Otec (hází kamínky do okna): Ssst! Ssst! (Za oknem se objevují bělavé stíny nočních košil a tváře rozesmátých žen. Potom stíny mizejí, okno se otevírá a objevuje se Kvidova matka.)

Matka: Kdo jsi, ty muži zahalený tmou, že do mých tajů takhle vpadáš?

Otec: Neblbni!

Matka: Kdyby tě uviděli, zavraždí tě! Kde ses tu vzal? A proč jsi přišel? Mluv!

Otec (pyšně): Nepřišel. Přijel.

Matka (překvapeně): Cože, v noci? Ty? A kde máš auto?

Otec: Nechal jsem ho stát za městem. Víš přece, že nesnáším vjezdy na parkoviště.

Matka: Tak ty jsi jel v noci? Vždycky jsi mi tvrdil, že jsi šeroslepý!

Otec: Prostě jsem se rozhodl to risknout. Je jasná noc. (Nad skupinkou Jehličnanů se objeví velký zářící měsíc)

Matka (polichoceně): A to kvůli mně?

Otec: Největší obavy jsem měl z lesní zvěře. Představ si, že ti z lesa na kapotu bez ohlášení skočí metráková srnka! Dovedeš si představit ten masakr? Hrůza! Celou cestu jsem pro jistotu troubil.

Matka (překvapeně): Ty jsi jel nějakým lesem? Kudy jsi to sem jel?

Otec: Nejel. Ale nikde není psáno, že srnky nemohou být na poli. Nepředpokládám alespoň, že by je hajný v lese přivazoval.

94.

MICHAL VIEWEGH (1962): BÁJEČNÁ LÉTA POD PSA (1992)

Ukázka 4

„Vodu. Horkou vodu!“ vykřikoval kdosi iniciativně. „A čistá prostěradla!“

„Opusťte sál!“ nařizoval jeden ze dvou přítomných lékařů, který se konečně k rodiče prodral.

„Běžte pryč!“ žádal naléhavě, avšak nikdo se nehýbal.

„Aááááá!“ křičela Kvidova matka.

Za pár minut zavřískalo sálem novorozeně mužského pohlaví.

„Už přišel!“ vykřikl Jan Libíček v náhlé inspiraci, která se Kvidovi málem stala osudnou.

„Godot! Godot!“ skandovalo nadšeně publikum, zatímco oba lékaři se skromně děkovali.

(Přezdívkou se naštěstí neujala.)

„Jsme zachráněni!“ volal Václav Sloup.

„Menuje se Kvido,“ zašeptala Kvidova matka, ale nikdo ji neslyšel. Z nábřeží se ozvala siréna přijíždějící ambulance.

95.

MICHAL VIEWEGH (1962): BÁJEČNÁ LÉTA POD PSA (1992)

Ukázka 5

4. října 1968

Včera v noci byla bouřka. Vlezl jsem si k matce do postele, ale otec se vnučil mezi nás. Dívali jsme se, jak se obloha modře a bíle rozsvěcuje a zase zhasíná. Otec řekl, že je to lepší než sedmdesátimilimetrový film v kině Alfa. Děšť bušil do střechy jako tlupa divokých pokrývačů. Otec matku hladil, což mi vůči mně připadalo vysloveně netaktní.

5. října 1968

Dneska jsem se ve školce zřekl moučniku ve prospěch Jarušky Mackové. (Včera byl pomeranč.) Při odpoledním spaní mi na oplátku ukázala pohlaví.

6. října 1968

Macková chtěla vidět mé pohlaví! Řekl jsem jí, že jí dám zítra moučnik. Matka je čím dál nervóznější. Otec jí večer navrhl, aby si někam vyšli, ale za čtvrt hodiny byli zpátky, protože ve tmě spadli do odpadního kanálu u Polské ubytovny. Smrděli jako dlouho nemytí tchoři. Což jsem jim také řekl.

14. listopadu 1968

Dneska píši za strašného hluku, neboť otec s matkou si přitáhli domů ing. Zváru a jeho snoubenku. Zastavěli mi postel metrovou hradbou krabic, které po stěhování stále ještě nikdo nevybalil, a snažili se ve mně vzbudit dojem, že mi tak vznikl samostatný dětský pokoj. Potom zpívali sovětské válečné písně a popíjeli vodku z keramických izolátorů, které doma v transformátoru ukradl ing. Zvára.

96.

MICHAL VIEWEGH (1962): BÁJEČNÁ LÉTA POD PSA (1992)

Ukázka 6

„Nyní řídila a organizovala rodinu matka,“ vyprávěl Kvido. „Patriarchát se zhroutil.“

Většinu času trávil teď Kvidův otec ve sklepní dílně: Vrátil se – tak jako vždy v těžkých dobách – ke své práci se dřevem. Bezmála dojatě si prohlížel zaprášené, ale pořád voňavé řezivo, pokorně se dotýkal hladkých borovicových dých, bral do rukou světlounké lipové hranoly a tmavá švestková prkna, jako by se jim v duchu omlouval, že na němohl zapomenout kvůli něčemu tak pošetilému, jako jsou služební cesty. Pečlivěv dílně uklidil a zametl, nabrousil si všechna švédská dláta na kotoučové brusce a za pomoci petroleje je pak něžně obtahoval na arkansaském kameni. A zvolna se dal do práce: Řezal, brousil, soustružil, klížil a lakoval. Nežřídka přitom zapomínal na čas, a tak se stávalo, že když se někdy k ránu potácel Kvido v polospánku na záchod, škvírou opuchlých víček zahlédl otce, jak se v koupelně teprve chystá do postele, smýváje si z chloupků na zápěstích jemňounké zbytky pilin. Jindy v noci se Kvido s matkou dívali právěna televizi, když se z hlubin domu ozval vysoký tón otcovy protahovačky; oba sebou polekaně trhli. Po chvíli si Kvido všiml, že matka má v očích slzy.

„Mami?“ řekl tázavě.

Zavrtěla s bezmocným úsměvem hlavou. I v slabém přísvitu obrazovky bylo vidět její vrásky.

„Otec matku – podobně jako dřevo – mořil, čímž zvýrazňoval kresbu její letitosti,“ vyprávěl Kvido.

97.

ALBERTO MORAVIA ((1907-1990): HORALKA (1957)

Ukázka 1

Nevím proč, trochu ze zlosti nad tím Rosettiným chováním, trochu abych si někomu ulevila, třeba i Concettě, jsem neodolala a všechno jsem jí vyprávěla: o kostele, o Marokáncích, o tom, co udělali Rosettě a mně. Concetta teď nalévala polévku a při nalévání opakovala: „Chudák malá, chudák holka, chudák Rosetta, to je mi líto, to je mi líto.“ Pak se posadila, a když jsem domluvila, řekla: „Ale víme, to je válka. A ty Marokánci jsou konec konců taky mladý, a když viděli tvou dceru takovou pěknou a mladou, neodolali a povolili lákadlu. Víme, to je...“ —ale dořeknout to nemohla, protože jsem najednou vyskočila jako fúrie s nožem v ruce a křičela jsem: „Ty nevíš, co pro Rosettu tohle všechno bylo. Ty jsi děvka a dcera děvky a chtěla bys, aby všechny ženské byly děvky jako ty. Ale jestli si ještě jednou troufneš takhle mluvit o Rosettě, zabiju tě, čestné slovo, jako že je Bůh nade mnou.“ Když mě viděla takhle rozruženou, uskočila dozadu a pak sepjala ruce: „Prokristapána, proč se tak rozčiluješ? Co jsem nakonec řekla? Že válka je válka a mládí je mládí a že Marokánci jsou taky mladý. Ale nerozčiluj se, Clorindo se teď o Rosettu postará, a dokud se o ni bude starat on, uvidíš, že jí nebude nic chybět. Uvidíš, on dělá na černém trhu a má jídlo a šaty, punčochy, boty, bud klidná, s ním se Rosetta opravdu ničeho nemusí bát.“ Zkrátka, bylo mi jasné, že na tu ženskou je škoda dechu, položila jsem nůž a snědla jsem beze slova ještě trochu polévky. Ale ten večer mi jídlo chutnalo jak jed —celou tu dobu jsem musila myslet na Rosettu, jaká býval a kdysi a jaká je teď. Odešla si s Clorindem jako nějaká děvka, co vyhoví prvnímu, který na ni sáhne, neřekla mi, že jde pryč, a možná dost, že už ani se mnou nechce žít. Večeře skončila v mlčení, pak jsem zalezla do baráčku a hodila jsem sebou na postel, ale tentokrát jsem nespala.

98.

ALBERTO MORAVIA ((1907-1990): HORALKA (1957)

Ukázka 2

Konečně se v pozadí rozlehlé zelené roviny objevil dlouhý pruh neurčité běložluté barvy — římské předměstí. A za tím pruhem se nahoře na šedém pozadí nebe objevila šedá kopule svatého Petra, docela v dálce, ale zřetelně. Bůh ví, že jsem si celý ten rok přála uvidět zas tam na obzoru tu milou kopuli, malinkou a současně dost velikou, aby ji člověk mohl považovat za hrbolek půdy, za kopec nebo malou horu; takovou pevnou, i když to byl jen stín; takovou uklidňující, protože ji znáte, tisíckrát jste ji viděli a pozorovali. Ta kopule pro mne neznamenala jen Řím, ale můj římský život, štěstí dní prožitých v míru se sebou i s ostatními. Ta kopule tam vzadu na obzoru mi říkala, že se teď už mohu s důvěrou vrátit domů, starý život začne nanovo, třeba po tolika změnách a tolika tragédiích. Ale říkala mi taky, že za tu docela novou důvěru vděčím Rosettě a jejím slzám. A že bez té Rosettiny bolesti by do Říma nepřijely dvě ženy bez viny, které před rokem odjely, ale jedna zlodějka a jedna prostitutka —to se z nich totiž ve válce stalo a za to mohla válka.

Bolest. Na mysl mi přišel Michele, který s námi v téhle vytoužené chvíli nebyl a už s námi nikdy nebude. Vzpomněla jsem si na ten večer, kdy v chajdě ve Sv. Eufemii nahlas předčítal z evangelia úryvek o Lazarovi a tolik se rozzlobil na rolníky, kteří nic nepochopili, a křičel, že jsme všichni mrtví a čekáme na vzkříšení jako Lazar. Tenkrát mě ta Michelova slova nechala na pochybách, ale teď jsem chápala, že měl Michele pravdu, že po nějakou dobu jsme byly mrtvé taky my dvě, Rosetta a já, mrtvé k soucitu, který dlužíme ostatním i sobě samým. Ale bolest nás v poslední chvíli zachránila; a tak se v určitém smyslu úryvek o Lazarovi hodil i na nás, protože jsme díky bolesti vyšly nakonec z války, která nás zavřela do svého hrobu lhotejnosti a zloby, a začaly jsme chodit v našem životě.

Snad byl náš život ubohý, plný nejasností a omylů, ale přece jen to byl jediný život, který máme žít — jak by nám docela jistě býval řekl Michele, kdyby býval byl s námi

99.

ALBERTO MORAVIA ((1907-1990): HORALKA (1957)

Ukázka 3

Kdo bydlí ve městě, tomu dešť nevádí. Když jde ven, chodí po chodníku nebo po asfaltu pod deštníkem; když je doma, našlapuje na dřevěnou nebo mramorovou podlahu. Ale tam na rumišti ve Sv. Eufemii, mezi chajdami, byl dešť hotový trest boží. Celý den jsme seděly v baráčku, v té tmavé světničce se šikmou střechou a otevřenými dveřmi, protože okna tam nebyla, a koukaly jsme na dešť, ze kterého se dělal před dveřmi jakoby vlhký a dýmající závoj. Já seděla na posteli a Rosetta na stoličce, kterou se mi podařilo od Parida získat — platila jsem mu určitou částku za nájem. Dívaly jsme se na dešť, zpitomělé, beze slova; když jsme se daly do řeči, mluvily jsme o dešti a o trampotách, které jsou s ním spojeny. Jít ven, o tom nebyla ani řeč — vycházely jsme z domku, jenom když to bylo nutné, jako nasekat dříví nebo jít kus dál uspokojit přirozenou potřebu. Tady musím říci — i když to není zrovna moc příjemný námět — kdo nikdy nepoznal takový život a bydlí ve městě, kde má každý byt svůj záchod a třeba i koupelnu, nemůže vědět, co to znamená žít v místě, kde nejsou záchody. Obě dvě jsme musily aspoň dvakrát či třikrát za den jít ven na rumišť, tam si za křovím vyhrnout sukni a přikřčit se zrovna jak ten dobytek. Toaletní papír tam samozřejmě nebyl a novinový taky ne, ani nic podobného; tak jsme si navykly utrhnout listy z fíkovníku, který tam zrovna venku vedle baráčku stál, a utírat se jimi. Za deště to všecko bylo přirozeně mnohem obtížnější a nepříjemnější: jít přes pole, bořit se až po kotníky do bláta a pak si v dešti vyhrnout sukně, cítit, jak studená, nepříjemná voda padá na nahý zadek, a potom se vytírat mokrým a lepkavým fíkovým listem — to bych nepřála nikomu, ani svému nejhoršímu nepříteli. Ještě řeknu, že dešť byl protivný nejen venku, ale taky uvnitř. V baráčku nebyla podlaha a bylo tam tolik bláta, že ráno, když jsme slézaly z postele, jsme musily skákat po rozestavěných kamenech jako žáby, jinak jsme se bořily nohama do bláta, že jsme je měly jako čokoládové. Zkrátka, dešť pronikal všude, bylo vlhko, že se to nedá vypovědět; ať jsme udělaly cokoli, třeba jsme se jen maloučko pohnuly, hned jsme zjistily, že jsme postříkané blátem, že máme bláto na sukni, na nohou a nevím kde všude. Na zemi bláto a z nebe dešť; Paride a jeho rodina na to byli zvyklí a utěšovali se tím, že ten dešť je normální, že je ho zapotřebí, že každý rok takhle prší a že se nedá nic dělat, jen čekat, až to přejde. Ale pro nás dvě to bylo opravdové utrpení, horší než cokoli jiného, co jsme zatím zkusily.

100.

ALBERTO MORAVIA ((1907-1990): HORALKA (1957)

Ukázka 4

Byl to zvláštní člověk, Michele. Později jsme se spřátelili a zamilovala jsem si ho jako syna, proto ho chci popsat — aspoň ho budu mít naposled před očima. Nebyl moc vysoký, spíš pomešší, ale široký v ramenou a trochu nahrbený, s velkou hlavou a velmi vysokým čelem. Nosil brýle a chodil vzpřímeně, hrdě a sebevědomě, jako někdo, kdo se nedá nikým zastrašit ani porazit. Byl velmi učený, jak jsem se dověděla od jeho otce, zrovna ten rok měl promovat nebo promoval, už ani nevím. Zkrátka, bylo mu asi pětadvacet, i když s těmi brýlemi a vážným chováním vypadal aspoň na třicet. Hlavně povahu měl zvláštní, jinou než druzí a taky jinou, než lidi, které jsem do té doby poznala. Jak jsem řekla, vyjadřoval se s naprostou jistotou jako někdo, kdo je přesvědčený, že je ten jediný, kdo zná a říká pravdu. Z toho přesvědčení pramenil podle mého názoru jeden zvláštní rys, kterého jsem si všimla: třebas říkal něco příkrého či prudkého, vůbec se nerozpálil, říkal to klidným a rozumným tónem, a takřikajíc mimochodem a bez důrazu, jako by šlo o něco známého, na čem se už dávno všichni shodli. Přitom to vůbec nebyla pravda, aspoň pokud jde o mne: jak jsem ho tak poslouchala vykládat třeba o fašismu a o fašistech, cítila jsem vždycky něco jako úžas. Dvacet let, od chvíle, kdy jsem začala uvažovat, jsem slyšala o vládě vždycky jen všecko dobré, a třeba jsem občas nacházela chyby na tom či onom — hlavně pokud šlo o můj krám — a třeba jsem se nikdy o politiku nestarala, v hloubi duše jsem si myslila, když noviny schvalují pořád vládu, že k tomu musí mít své dobré důvody a není to naše věc, nás ubohých nevzdělanců, soudit věci, kterým nerozumíme a které neznáme. Ale najednou si přijde Michele a všecko popře.

101.

ALBERTO MORAVIA ((1907-1990): HORALKA (1957)

Ukázka 5

Ale ti dva věděli zrovna tolik, co my: celé ty měsíce žili na horách a stýkali se jenom s negramotnými rolníky, kteří stěží věděli, že je válka. Když uprchlíci zjistili, že ti dva nevědí nic a že naopak potřebují pomoc, vytratil se jeden po druhém a opakovali si mezi sebou, že ti dva jsou Angličani, že je nebezpečné stýkat se s nimi, že člověk nikdy neví — udavač se vždycky najde — a že by mohlo taky dojít k nějaké mele, kdyby se to Němcům doneslo. Zkrátka, nakonec ti dva zůstali veprostřed rumiště sami na tom ostrém zářícím slunci, oblečení do hadrů, s dlouhými bradkami, a rozhlíželi se rozpačitě kolem.

Přiznám se, že jsem se taky trochu bála zůstat s nimi — ne tak kvůli sobě jako kvůli Rosettě; ale právě Rosetta mi řekla, až jsem se zastyděla: „Mámo, vypadají tak opuštěně, chudáci... a pak, dneska je Boží hod, oni nemají nic k jídlu a třeba by chtěli být pohromadě se svými rodinami a nemohou... Proč je nepozveme na oběd k nám?“ Říkám, zastyděla jsem se a pomyslila jsem si, že Rosetta má pravdu a že je to lehké dívat se na uprchlíky svrchu, jako jsem to dělala já, když se pak chovám stejně jako oni. Tak jsme těm dvěma daly na srozuměnou, aby šli s námi, že sníme hodobožový oběd společně, a oni hned celí šťastní přijali.

Na ten vánoční den jsem se snažila vytáhnout se, hlavně kvůli Rosettě, ta od malička slavila každý rok vánoce lip než panská dcerka. Od Parida jsem koupila slepici a upekla jsem ji v troubě s bramborami. Udělala jsem domácí těsto na nudle, po pravdě řečeno, bylo ho málo, měla jsem málo mouky, a udělala jsem plněné taštičky. Měla jsem dva kousky suchého salámu, nařezala jsem ho na tenké plátky a kolem dala několik vajíček na tvrdo. Taky moučník jsem udělala: z nedostatku něčeho lepšího jsem jemně nastrouhala svatojánský chleba, smíchala jsem tu strouhanku s jemnou moukou, hrozkami, piniovými semínky a cukrem a upekla jsem nízkou, tvrdou, ale dobrou placičku. Taky se mi podařilo odkoupit od jednoho uprchlíka láhev marsaly a od Parida jsem měla víno. Ovoce jsme měli habaděj — ve Fondi byly stromy pomeranči osypané a byly za babku, před několika dny jsem jich koupila padesát kilo a celý den jsme jedly jen pomeranče. Pomyslila jsem si, že pozveme taky Michela, a řekla jsem mu to, běžel zrovna k otcovu domku. Hned přijal a zdá se mi, že přijal hlavně z nechuti k vlastní rodině. Ale dodal: „Milá Cesiro, dneska jsi udělala dobrou věc... kdybys byla ty dva nepozvala, už jsem si tě nevážil.“

102.

ALBERTO MORAVIA ((1907-1990): HORALKA (1957)

Ukázka 6

Pochopila jsem, že nechce slyšet, protože si myslí, že jsme dvě chudačky, a já jsem věděla, že nemyslí na nic než na peníze a jinak než za peníze nehne pro nikoho prstem. Nikdy jsem mu neřekla, že nosím u sebe veliké peníze, ale teď jsem pochopila, že přišla chvíle, kdy mu to musím dát vědět. Na něho jsem se mohla spolehnout, protože byl ze stejného těsta jako já: byl kramář jako já, měl koloniál ve Fondi, prodával teď načerno, zrovna jako jsem to dělávala já, a zkrátka, jak se říká, vrána vráně oči nevyklove. Tak jsem dál nenaléhala a řekla jsem: „Do Říma nepůjdu, protože jsou tam nálety a drahota, nejezdí už vlaky a tuhle dcera, Rosetta, se ještě nevzpamatovala z bombardování. Rozhodla jsem se, že půjdu do hor a najdu si tam bydlení. Zaplatím to. A chci si taky udělat nějaké zásoby, myslím jako olej, fazole, pomeranče, sýr, mouku, zkrátka ode všeho něco. Zaplatím všecko v hotových, protože máme peníze, skoro sto tisíc lir. Ty mi nechceš pomoci — dobře, obrátím se na někoho jiného, nejsi přece ve Fondi sám, je tady Esposito nebo Scalise a spousta jiných. Pojd, Rosetto.“ Řekla jsem to rezolutně; nato jsem si nandala kufry zas na podložku a Rosetta zrovna tak a daly jsme se po silnici odtamtud, směrem na Monte San Biagio. Když ode mne Tommasino slyšel, že mám sto tisíc lir, vykulil oči a zůstal na chvíli tak, zuby zakousnuté do pomeranče, ze kterého okusoval slupku. Pak zahodil pomeranč a utíkal za mnou. Balancovala jsem kufr na hlavě, a tak jsem se po něm nemohla otočit, ale slyšela jsem ten jeho chraplavý udýchaný hlas, jak prosí: „Ale počkej chvíličku, sakra, co tě bere, počkej, promluvíme si, proberem to.“